

GRZEGORZ CZERWONKA

Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8783-4443>

Gotowość duszpasterzy do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary

1. Rozumienie duszpasterskiego towarzyszenia małżonkom – 2. Badana grupa oraz metodyka badań – 3. Prezentacja wyników badań duszpasterzy – 4. Wnioski pastoraalne

W zmieniającym się świecie Kościół potrzebuje jeszcze ściślej przyłączyć się do Chrystusa. Wezwanie to jest aktualne w każdym czasie, ale współcześnie nabiera większej mocy, gdyż wielowarstwowe zmiany skłaniają do pytań o tożsamość i sens życia człowieka. Zauważalny kryzys dotyka również ludzi wierzących, nie pomijając prezbiterów. O wiele dobitniej brzmią zatem słowa Jezusa z Wieczernika: „Trwajcie we Mnie, a Ja w was będę trwać” (J 15,4). To wzajemne trwanie jest samą istotą i duszą życia chrześcijańskiego oraz warunkiem wszelkiego autentycznego życia duszpasterskiego. Sprawia go Duch Święty i jednocześnie otwiera – przez Chrystusa i w Chrystusie – na kontemplację oblicza Ojca¹. Wiara nie jest tylko łaską darmo daną od Boga, ale jest również odpowiedzią człowieka na ten dar, drogą ku Bogu, która wymaga jego zaangażowania. „Chodzi o to, byśmy pozwolili przemieniać się w Chrystusie, by stopniowo żyć według Ducha (Rz 8,5)”². Droga rozwoju wiary jest pozwo-

---

¹ Jan Paweł II. 2001. *List apostolski „Novo millennio ineunte”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 32.

² Franciszek. 2013. *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana (dalej: EG), nr 162.

leniem na spotkanie się z Panem, pozwoleniem na miłość i zbawienie Boże, nawiązaniem z Nim przyjaźni³.

Misyjny nakaz Pana zawiera wezwanie do rozwijania wiary⁴. Kościół nieustannie towarzyszy swoim członkom w rozwoju wiary, przybliżając im żywego Boga. Zadanie to spoczywa na wszystkich członkach Kościoła, ale zwłaszcza na duszpasterzach. „(...) wyświęceni szafarze oraz inni pracownicy duszpasterstwa mogą uczynić obecnym zapach bliskiej obecności Jezusa i Jego osobiste spojrzenie”⁵. Kościół wprowadza swoich członków i zachęca do towarzyszenia duszpasterskiego jako drogi bliskości, szacunku i współczucia, prowadzących do uzdrowienia, wyzwolenia i zachęty do dojrzewania w życiu chrześcijańskim⁶. Duszpasterstwo rodzin z kolei urzeczywistnia ten zbawczy plan Chrystusa wobec małżeństwa i rodziny poprzez wielkoduszne towarzyszenie i wspieranie małżeństw i rodzin w podążaniu ku Bogu drogą wiary. Towarzyszenie rodzinie wymaga wzmoczonego zainteresowania i wysiłku Kościoła, pastoralnego nawrócenia oraz formacji jego podmiotów, a także cierpliwości i wytrwałości w realizacji⁷.

Niniejszy artykuł obejmuje refleksję teologiczną nad duszpasterskim towarzyszeniem małżonkom w rozwoju wiary. Zostanie w nim podjęta refleksja naukowa nad pytaniem, na ile duszpasterze są gotowi do towarzyszenia małżonkom oraz w jaki sposób powinni towarzyszyć małżonkom w rozwoju wiary. Opracowanie, oprócz wybranych źródeł teologicznych oraz literatury przedmiotu, opiera się na wynikach badań przeprowadzonych w grudniu 2019 r. na próbie 79 prezbiterów archidiecezji przemyskiej.

1. Rozumienie duszpasterskiego towarzyszenia małżonkom

Kościół pragnie dotrzeć do małżeństw i rodzin, by stać się dla nich pokornym towarzyszem drogi wiary i miłości prowadzącej do Boga⁸. Jak uczy św. Paweł: „(...) wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystu-

³ Franciszek. 2013. *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 129.

⁴ EG 160.

⁵ EG 169.

⁶ EG 169.

⁷ Jacek Goleń. 2018. „The Challenges of Accompanying Families in Light of the Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*”. *Rocznik Teologii Katolickiej* 17 (1): 104–105.

⁸ Franciszek. 2016. *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana (dalej: AL), nr 200.

sa” (Rz 10,17). Głoszenie Dobrej Nowiny jest sposobnością do zrodzenia i rozwoju wiary⁹. Ewangelizacja powinna być w misji duszpasterskiej orędziem zasadniczym, „do którego trzeba stale powracać i słuchać na różne sposoby i które trzeba stale głosić”¹⁰. Także duszpasterskie towarzyszenie małżonkom jest przede wszystkim działalnością ewangelizacyjną, poprzez którą otwierają się oni na obecność Chrystusa w swoim życiu i pozwalają Mu prowadzić się drogą wiary. Ewangelizacja powinna rozbrzmiewać także samej w rodzinie¹¹.

Duszpasterskie głoszenie małżonkom Ewangelii znajduje swe pogłębienie w przepowiadaniu homilii i kazań. Przepowiadanie słowa Bożego w ramach liturgii jest „dialogiem między Bogiem a Jego ludem: dialog ten ogłasza wspaniałe prawdy o zbawieniu i wciąż na nowo przypomina o zobowiązaniach, jakie wynikają z Przymierza”¹². Homilia jest najwznioślejszym momentem liturgicznego dialogu Boga ze swoim ludem, który poprzedza sakramentalną komunie¹³. Prezbiterzy, nauczając, stają się zwiastunami i głosicielami Ewangelii, w której małżonkowie mogą odnaleźć motywację „do odważnego postawienia na miłość silną, solidną, trwałą, zdolną do stawienia czoła temu wszystkiemu, co pojawia się na ich drodze”¹⁴. Głoszenie zbawczego orędzia Chrystusa małżonkom wspiera ich w realizacji powołania do świętości w małżeństwie. Duszpasterze przepowiadający małżonkom słowo Boże zaproszeni są najpierw do bycia blisko Boga, by wsłuchując się w Jego głos, przekazywać w sposób autentyczny Jego orędzie¹⁵.

Kolejnym obszarem duszpasterskiego towarzyszenia małżonkom w rozwoju ich wiary jest działalność katechetyczna¹⁶. Katecheza małżonków i rodziców, jako istotna część katechezy dorosłych, towarzyszy im w odkrywaniu zamysłu Bożego w nich oraz wskazuje możliwości wypełnienia podstawowych zadań¹⁷. Przede wszystkim chodzi o katechezę kerygmatyczną narzeczonych oraz małżonków

---

⁹ Por. EG 160.

¹⁰ EG 165.

¹¹ AL 58.

¹² Jan Paweł II. 1998. *List apostolski „Dies Domini”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 41.

¹³ Por. EG 137.

¹⁴ AL 200.

¹⁵ Mieczysław Polak. 2018. *Ongoing Formation in Family Ministry for Priests*. W *Catholic Family Ministry: The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 649. Lublin: Wydawnictwo KUL.

¹⁶ Por. EG 163.

¹⁷ Andrzej Kiciński. 2018. *Catechesis for spouses and parents*. W *Catholic Family Ministry: The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 301. Lublin: Wydawnictwo KUL.

i rodziców¹⁸. Nauczanie o małżeństwie i rodzinie znajduje swe inspirujące źródło w przepowiadaniu kerygmatu, jako orędzia o „nieskończonej miłości Ojca, która objawiła się w Chrystusie, który oddał się za nas aż do końca i żyje pośród nas”¹⁹. W tym orędziu znajduje się istota ewangelii rodziny, w świetle której można zrozumieć jej tajemnicę²⁰. Głoszenie Ewangelii może pomóc małżonkom doświadczyć jej jako „radości, która napełnia serce i całe życie”²¹. Katecheza małżonków umożliwia doświadczenie, że Boży zamysł wobec rodziny jest odpowiedzią na najgłębsze pragnienia człowieka oraz zaproszeniem do pełnej realizacji we wzajemności, jedności i płodności²².

Katecheza małżonków jest realizowana również poprzez katechezę sakramentalną, będącą inicjacją mistagogiczną. Jest ona niezbędnym doświadczeniem formacyjnym na drodze wiary, prowadzącym do głębokiego przeżywania misterium sakramentalnych²³. Istotne jest również, by towarzyszenie duszpasterskie małżonkom obejmowało działalność formacyjną w kościelnych wspólnotach rodzin. Stanowią one okazję do wspólnego przeżywania wiary przez małżonków. Wspólnoty te stanowią narzędzie rozwoju katolickiego małżeństwa i rodziny oraz pozwalają skutecznie realizować zadania apostołskie²⁴. Słowo Boże głoszone i objaśniane w rodzinnych wspólnotach Kościoła prowadzi do odnowy życia chrześcijańskiego. Owocem tej odnowy ma być nawrócenie wyrażające się w wierze i zaufaniu Bogu²⁵.

Duszpasterskim wsparciem małżonków są rekolekcje adresowane do małżeństw i rodzin. Ich celem jest pomoc rodzinie w osiągnięciu ewangelicznego, a tym samym satysfakcjonującego stylu życia²⁶. Mogą one przybierać różną formę – od rekolekcji otwartych, poprzez półzamknięte, do zamkniętych. Istotne jest to, by stanowiły miejsce umocnienia w Bogu, z którego małżonkowie będą wyruszać do realizacji swego powołania małżeńsko-rodzinnego.

---

¹⁸ Zob. AL 207, 290, 324.

¹⁹ AL 59.

²⁰ AL 59.

²¹ AL 200.

²² AL 201.

²³ EG 166.

²⁴ Jacek Goleń. 2013. Tworzenie wspólnot rodzin. W *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*. Red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, 434. Lublin: Wydawnictwo KUL.

²⁵ Grzegorz Pyżlak. 2016. Rola wspólnot rodzin w parafii. W *Duszpasterstwo rodzin w parafii*. Red. Jacek Goleń, Dariusz Lipiec, 149. Lublin: Wydawnictwo KUL.

²⁶ Stanisław Dyk. 2016. Rekolekcje rodzin w parafii. W *Duszpasterstwo rodzin w parafii*. Red. Jacek Goleń, Dariusz Lipiec, 77–78. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Szczególną przestrzenią duszpasterskiego towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary jest posługa sakramentalna. Sakramenty są miejscem spotkania z Bogiem, w którym człowiek obdarzony łaską uświęcającą upodabnia się do Chrystusa²⁷. Sakrament małżeństwa, tworząc komunie zaślubionych osób, włącza ich miłość w miłość Boga do człowieka oraz Chrystusa do Kościoła. Dla podtrzymywania tej wspólnoty w codzienności ważne znaczenie posiadają sakramenty Eucharystii oraz pokuty i pojednania. Są one pomocą w drodze ku świętości, realizowanej w małżeństwie. Eucharystia, będąca źródłem i szczytem Kościoła, jest tym samym dla wspólnoty rodzinnej. W niej „Jezus puka do drzwi rodziny, aby z nią dzielić Wieczerzę eucharystyczną”²⁸. Życie w komunii z Bogiem wymaga nieustannego wkroczenia na drogę nawrócenia, co znajduje szczególny wyraz w sakramencie pokuty. Sprawowanie tego sakramentu posiada szczególne znaczenie dla życia rodzinnego²⁹. Duszpasterze towarzyszący rodzinom powinni zachęcać je do wzrastania w wierze poprzez praktykowanie częstej spowiedzi świętej³⁰ oraz wielkodusznie posługiwać im w tym sakramencie.

Wzrostowi wiary małżonków służy również kierownictwo duchowe, ukazujące miłość Bożą, która rozlewa się w małżeństwie³¹. Kierownik duchowy małżonków winien starać się uwydatnić moc sakramentu małżeństwa rozlaną w sercach przez Ducha Świętego i ogarniającą osoby małżonków. Kierownictwo duchowe przyczynia się do postępów w stałej formacji małżonków, służy ich rozwojowi moralnemu i duchowemu³². Prezbiter, będący kierownikiem duchowym małżonków, powinien skupiać się w tej posłudze na ich życiu wiary, uwzględniając specyfikę życia małżeńsko-rodzinnego.

Przede wszystkim jednak największym wkładem prezbitera w duszpasterstwo rodzin jest świętość jego kapłańskiego życia.

---

²⁷ Włodzimierz Wieczorek. 2018. The Sacramentality of Marriage. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 61. Lublin: Wydawnictwo KUL.

²⁸ AL 318.

²⁹ Por. Jan Paweł II. 1981. *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 58.

³⁰ AL 227.

³¹ Jacek Goleń. 2018. Spiritual Direction for Spouses. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 296. Lublin: Wydawnictwo KUL.

³² Goleń. 2018. Spiritual Direction for Spouses, 290–291.

Żeby rodzina mogła poznawać swoją godność i realizować swoje powołanie, potrzebuje świętych kapłanów, którzy będą nieustannie pogłębiać swoją zażyłość z Jezusem i żyć nią na co dzień³³.

2. Badana grupa oraz metodyka badań

Grupę badawczą stanowili prezbiterzy archidiecezji przemyskiej. Próba objęła 79 duszpasterzy. W zastosowanym kwestionariuszu wyróżniono dwa przedziały wiekowe. Pierwszy z nich stanowiło 56 prezbiterów w wieku do 35 lat (70,9%), a drugi – 23 duchownych w wieku 36 lat i więcej (29,1%). Pod względem stażu kapłańskiego również wyróżniono dwa przedziały: do 10. roku kapłaństwa (57 osób; 72,2%) oraz powyżej 10. roku (22 osoby; 27,8%).

Respondentów scharakteryzowano również pod względem liczby posiadanego rodzeństwa. Spośród wszystkich badanych prezbiterów 12,7% nie posiadało rodzeństwa (10 osób), 21,5% posiadało jednego brata lub siostrę (17 osób), 36,7% posiadało dwoje rodzeństwa (29 osób), a troje i więcej rodzeństwa posiadało 29,1% badanych (23 osoby).

Dodatkową formację pastoralną odbyło 54,4% respondentów (43 osoby). Część z nich miała za sobą jeden rodzaj dodatkowego przygotowania do posługi kapłańskiej. 16 respondentów wskazało pogłębianie swych kompetencji w zrzeczeniach kościelnych (ruchy, wspólnoty, stowarzyszenia); 10 prezbiterów określiło, że są studentami studiów licencjackich z teologii pastoralnej, a 2 potwierdziło podjęcie dodatkowej formacji pastoralnej, ale nie określiło jej rodzaju. Ponadto 4 duchownych poszerzało swe kompetencje ewangelizacyjne, a 1 – doświadczenia w posłudze kierowników duchowych. Dwa rodzaje dodatkowego przygotowania do posługi wskazało 3 respondentów, którzy formowali się w zrzeczeniach kościelnych oraz odbyli formację ewangelizacyjną, oraz 2 duchownych, którzy formację w zrzeczeniach kościelnych łączyli z przygotowaniem do posługi kierowników duchowych lub spowiedników albo studiami licencjackimi z teologii pastoralnej. Trzy rodzaje dodatkowej formacji wskazało 4 respondentów. Formację w zrzeczeniach kościelnych łączyli oni z przygotowaniem o charakterze ewangelizacyjnym oraz dla kierowników duchowych (2 osoby), ewangelizacyjnym oraz dla spowiedników (1 osoba), dla spowiedników i dla kierowników duchowych (1 osoba). Ponadto jedna osoba zadeklarowała 4 rodzaje odbytej formacji dodatkowej: w zrzeczeniach kościelnych, do posługi spowiadania, kierownictwa duchowego oraz ewangelizacyjną.

³³ Polak. 2018. Ongoing Formation in Family Ministry for Priests, 646–647.

Badania przemyskich duszpasterzy przeprowadzono w grudniu 2019 r. przy pomocy autorskiego kwestionariusza ankiety. 28 osób zostało przebadanych osobiście przez autora metodą audytoryjną, natomiast pozostałe kwestionariusze rozesłano drogą internetową z wykorzystaniem narzędzia Formularze Google³⁴.

Wyniki zaprezentowano, wykorzystując standardowe metody analizy opisowej i statystycznej: częstość odpowiedzi (% grupy) oraz wielkość grup udzielających odpowiedzi (n z całości grupy badanej). Ze względu na wykorzystanie skali odpowiedzi od 0 do 5, do oceny wyników wykorzystano również średnią arytmetyczną (M) oraz odchylenie standardowe (SD). Do analizy wyników wykorzystano m.in. test Shapiro-Wilka, który pozwala ocenić zgodność rozkładu w przypadku rozkładu normalnego. Zmienne nieposiadające rozkładu zbliżonego do normalnego przeanalizowano między grupami testem Manna-Whitney'a (odpowiedni test t-Studenta, do porównań dwóch grup) oraz testem Kruskala-Wallisa (odpowiednik testu ANOVA, do porównań trzech lub większej liczby grup). Uzyskane różnice dla wartości ze statystyk opisowych uznawano za istotne, gdy wartość p jest mniejsza od 0,05 z testów statystycznych.

3. Prezentacja wyników badań duszpasterzy

W przeprowadzonych badaniach uwzględniono poczucie gotowości duszpasterzy do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary. Wyniki zaprezentowane w tabeli 1 wskazują, że respondenci bardzo często w pełni i w dużym stopniu zgadzają się z twierdzeniami dotyczącymi gotowości głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego (91,1%) oraz objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców (89,8%). Ponadto respondenci zadeklarowali w podobnym stopniu odczucie gotowości: bycia spowiednikiem małżonków (88,3%), wtajemniczenia małżonków w misteria sakramentów świętych (84,8%), podejmowania z małżonkami rozmów dotyczących wiary (84,6%), oraz częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków (83,5%). Wysoki odsetek duszpasterzy deklaruje chęć: pogłębiania swoich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom (78,2%), posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin (72,1%) oraz pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych (70,8%). Należy zaznaczyć również, iż nieco niższy odsetek respondentów deklaruje, że odczuwa gotowość

³⁴ https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSePABAuvNLVqiGbNsHvsaJnrrqvudUeuMjY_RYoNw8f1VC9qA/viewform?usp=sf_link (13.12.2019).

posługi kierownictwa duchowego małżonków (60,7%) oraz prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw (53,2%).

Interesujące wydaje się to, iż niewielki odsetek badanych duszpasterzy zupełnie i w dużym stopniu nie zgadza się, że odczuwa gotowości prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw (5,1%), a także w dużym stopniu nie zgadza się, że czuje gotowość do pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych (3,8%). Wyniki te wskazują na istnienie kilkuprocentowego odsetka duszpasterzy, którzy nie czują się gotowi do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary.

Przeprowadzona ocena statystyki opisowej ukazuje, że najniższe średnie wyniki wykazano dla twierdzenia 12 (3,53%), twierdzenia 4 (3,87%), twierdzenia 8 (3,96%) oraz twierdzenia 6 (3,99%), w pozostałych przypadkach wyniki są wyższe od 4,0%. Średnia korelacja wyników poszczególnych twierdzeń względem siebie wynosi $R_{sr} = 0,462$, a dla testu Alfa Cronbacha: wynik $\alpha = 0,921$, co oznacza dobre dopasowanie twierdzeń względem siebie.

Wyniki prezentuje tabela 1.

Tab. 1. Liczbowy i procentowy rozkład poczucia gotowości duszpasterzy do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary

Odczuwam gotowość...	Zupełnie się nie zgadzam		Nie zgadzam się w dużym stopniu		Raczej nie zgadzam się		Raczej zgadzam się	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1. bycia spowiednikiem małżonków	0	0,0	0	0,0%	1	1,3%	9	11,4%
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	0	0,0%	1	1,3%	0	0,0%	7	8,9%
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	7	8,9%
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	0	0,0%	0	0,0%	4	5,1%	27	34,2%
5. ewangelizowania małżonków	0	0,0%	0	0,0%	2	2,5%	22	27,8%
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	0	0,0%	0	0,0%	3	3,8%	24	30,4%

Odczuwam gotowość...	Zupełnie się nie zgadzam		Nie zgadzam się w dużym stopniu		Raczej nie zgadzam się		Raczej zgadzam się	
	N	%	N	%	N	%	N	%
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	0	0,0%	1	1,3%	4	5,1%	17	21,5%
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	0	0,0%	3	3,8%	5	6,3%	15	19,0%
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	0	0,0%	0	0,0%	1	1,3%	11	13,9%
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	0	0,0%	0	0,0%	1	1,3%	11	13,9%
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	0	0,0%	0	0,0%	4	5,1%	20	25,3%
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	3	3,8%	1	1,3%	12	15,2%	21	26,6%
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	17	21,5%
14. częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	0	0,0%	0	0,0%	1	1,3%	12	15,2%

Tab. 1. Liczbowy i procentowy... ciąg dalszy – kolumny: 1, 10–15

Odczuwam gotowość...	W dużym stopniu zgadzam się		W pełni się zgadzam		M	SD
	N	%	N	%		
1. bycia spowiednikiem małżonków	25	31,6%	44	55,7%	4,42	0,74
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	22	27,8%	49	62,0%	4,49	0,77
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	23	29,1%	49	62,0%	4,53	0,66
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	23	29,1%	25	31,6%	3,87	0,92

Odczuwam gotowość...	W dużym stopniu zgadzam się		W pełni się zgadzam		M	SD
	N	%	N	%		
5. ewangelizowania małżonków	28	35,4%	27	34,2%	4,01	0,85
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	23	29,1%	29	36,7%	3,99	0,91
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	22	27,8%	35	44,3%	4,09	0,99
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	25	31,6%	31	39,2%	3,96	1,09
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	31	39,2%	36	45,6%	4,29	0,75
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	27	34,2%	40	50,6%	4,34	0,77
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	26	32,9%	29	36,7%	4,01	0,91
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	19	24,1%	23	29,1%	3,53	1,30
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	26	32,9%	36	45,6%	4,24	0,79
14. częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	20	25,3%	46	58,2%	4,41	0,79

Oznaczenia: N – wielkość grup udzielających odpowiedzi, M – średnia, SD – odchylenie standardowe.

W analizie statystycznej uwzględniono wpływ takich zmiennych niezależnych, jak: wiek prezbiterów, staż kapłański, odbycie jako duszpasterz dodatkowej formacji pastoralnej, na poczucie gotowości duszpasterzy do towarzyszenia małżonkom w odpowiedzialnym rodzicielstwie.

Wyniki zaprezentowane w tabeli 2 wskazują, że jedynie w jednym przypadku występuje istotna statycznie różnica między prezbiterami ze względu na ich wiek. Wykazano statystycznie istotną różnicę w zakresie twierdzenia dotyczącego gotowości prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków ($p = 0,018$; różnica średnich 0,55 punktu). Wynika z niego, że duchowni powyżej 36. roku życia odczuwają większą gotowość podjęcia kierownictwa duchowego, wspierającego małżonków ($M = 4,26 \pm 0,81$), niż kapłani młodszy ($M = 3,71 \pm 0,93$).

Tab. 2. Poczucie gotowości do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary a wiek respondentów

Odczuwam gotowość...	Do 35 lat		Powyżej 36 lat	
	M	SD	M	SD
1. bycia spowiednikiem małżonków	4,32	0,79	4,65	0,57
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	4,48	0,81	4,52	0,67
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	4,54	0,66	4,52	0,67
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	3,71	0,93	4,26	0,81
5. ewangelizowania małżonków	3,91	0,86	4,26	0,81
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	3,93	0,93	4,13	0,87
7. posługiwania w zreszeniach (wspólnotach) rodzin	4,02	1,05	4,26	0,81
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	3,86	1,17	4,22	0,85
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	4,29	0,76	4,30	0,76
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	4,30	0,78	4,43	0,73
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	3,93	0,95	4,22	0,80
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	3,46	1,39	3,70	1,06
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	4,18	0,79	4,39	0,78
14. częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	4,36	0,80	4,52	0,79

Tab. 2. Poczucie gotowości... ciąg dalszy – kolumny: 1, 6–8

Odczuwam gotowość...	dM	Z	p
1. bycia spowiednikiem małżonków	0,33	-1,738	0,082
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	0,04	0,038	0,970
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	-0,01	0,107	0,915
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	0,55	-2,356	0,018

5. ewangelizowania małżonków	0,35	-1,626	0,104
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	0,20	-0,820	0,412
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	0,24	-0,759	0,448
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	0,36	-1,109	0,268
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	0,02	-0,094	0,925
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	0,13	-0,664	0,507
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	0,29	-1,161	0,246
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	0,23	-0,451	0,652
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	0,21	-1,140	0,254
14. częściej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	0,16	-1,024	0,306

Oznaczenia: M – średnia, SD – odchylenie standardowe; dM – różnice między średnimi, Z – wynik testu Manna-Whitney’a, p – poziom istotności. Zacieniowano rubryki zawierające różnice istotne statystycznie między grupami.

Z tabeli 3, prezentującej analizę statystyczną wyników dotyczących gotowości duszpasterzy do towarzyszenia małżonkom względem ich stażu kapłańskiego, wynika, że duchowni powyżej 11. roku kapłaństwa nieco częściej ($M = 4,23 \pm 0,81$) niż młodsi ($M = 3,74 \pm 0,94$) gotowi są wspierać małżonków poprzez kierownictwo duchowe ($p = 0,038$; różnica średnich 0,49 punktu).

Tab. 3. Poczucie gotowości do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary a staż kapłański respondentów

Odczuwam gotowość...	1–10 lat		11 lat i więcej	
	M	SD	M	SD
1. bycia spowiednikiem małżonków	4,33	0,79	4,64	0,58
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	4,49	0,80	4,50	0,67
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	4,54	0,66	4,50	0,67
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	3,74	0,94	4,23	0,81
5. ewangelizowania małżonków	3,93	0,86	4,23	0,81

6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	3,95	0,93	4,09	0,87
7. posługiwania w zrzeszeniach (wspólnotach) rodzin	4,02	1,04	4,27	0,83
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	3,86	1,16	4,23	0,87
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	4,28	0,75	4,32	0,78
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	4,30	0,78	4,45	0,74
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	3,91	0,93	4,27	0,83
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	3,47	1,36	3,68	1,13
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	4,19	0,79	4,36	0,79
14. częściej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	4,37	0,79	4,50	0,80

Tab. 3. Poczucie gotowości... ciąg dalszy – kolumny: 1, 6–8

Odczuwam gotowość...	<i>dM</i>	Z	p
1. bycia spowiednikiem małżonków	0,30	1,546	0,122
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	0,01	-0,229	0,819
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	-0,04	-0,300	0,765
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	0,49	2,077	0,038
5. ewangelizowania małżonków	0,30	1,348	0,178
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	0,14	0,542	0,587
7. posługiwania w zrzeszeniach (wspólnotach) rodzin	0,26	0,845	0,398
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	0,37	1,170	0,242
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	0,04	0,238	0,812
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	0,16	0,842	0,400
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	0,36	1,523	0,128
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	0,21	0,389	0,697
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	0,17	0,902	0,367
14. częściej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	0,13	0,834	0,404

Oznaczenia: M – średnia, SD – odchylenie standardowe; dM – różnice między średnimi, Z – Wynik testu Manna-Whitney’a, p – poziom istotności. Zacieniowano rubryki zawierające różnice istotne statystycznie między grupami.

Wyniki zawarte w tabeli 4, prezentującej analizę statystyczną z uwzględnieniem zmiennej niezależnej ilości posiadanego rodzeństwa, wskazują na występowanie dwóch istotnych statycznie różnic, odnoszących się do twierdzeń 12 i 14. Posiadanie rodzeństwa pozytywnie wpływa na gotowość podejmowania modlitewnego wsparcia małżonków (nie posiada rodzeństwa: $M = 4,20 \pm 0,789$; 1 rodzeństwo: $M = 4,00 \pm 0,935$; 2 rodzeństwa: $M = 4,62 \pm 0,677$; 3 i więcej rodzeństwa: $M = 4,52 \pm 0,730$). Im więcej rodzeństwa ktoś posiada, tym wynik ten jest wyższy ($p = 0,048$; różnica średnich 0,62 punktu). Kolejna istotność statystyczna odnosi się do odczucia gotowości prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw (nie posiada rodzeństwa: $M = 4,40 \pm 0,843$; 1 rodzeństwo: $M = 2,94 \pm 1,749$; 2 rodzeństwa: $M = 3,66 \pm 1,111$; 3 i więcej rodzeństwa: $M = 3,43 \pm 1,121$). Nieposiadanie rodzeństwa i posiadanie kilkoro rodzeństwa pozytywnie wpływa na to odczucie ($p = 0,068$; różnica średnich 1,46).

Tab. 4. Poczucie gotowości do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary a liczba rodzeństwa respondentów

Odczuwam gotowość...	Nie posiada rodzeństwa		1 rodzeństwo		2 rodzeństwa	
	M	SD	M	SD	M	SD
1. bycia spowiednikiem małżonków	4,60	0,516	4,41	0,712	4,38	0,862
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	4,70	0,483	4,47	0,717	4,45	0,948
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	4,70	0,483	4,35	0,702	4,62	0,622
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	3,80	0,789	3,76	0,903	4,03	1,017
5. ewangelizowania małżonków	4,00	0,667	3,94	0,827	4,00	0,964
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	4,40	0,699	3,71	0,985	4,00	0,964
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	4,10	0,876	4,06	0,899	4,10	1,205
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	4,30	0,675	3,59	1,228	4,03	1,117

9. wtajemniczenia małżonków w misteria sakramentów świętych	4,30	0,675	4,24	0,752	4,41	0,733
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	4,30	0,823	4,12	0,928	4,38	0,775
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	4,00	0,816	3,94	1,029	4,17	0,966
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	4,40	0,843	2,94	1,749	3,66	1,111
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	4,10	0,568	4,06	0,827	4,48	0,738
14. częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	4,20	0,789	4,00	0,935	4,62	0,677

Tab. 4. Poczucie gotowości... ciąg dalszy – kolumny: 1, 8–12

Odczuwam gotowość...	3 i więcej ro- dzzeństwa		<i>dM</i>	H	p
	M	SD			
1. bycia spowiednikiem małżonków	4,39	0,722	0,22	0,432	0,934
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	4,48	0,665	0,25	0,761	0,859
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	4,48	0,730	0,35	2,590	0,459
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	3,78	0,902	0,27	1,894	0,595
5. ewangelizowania małżonków	4,09	0,848	0,15	0,342	0,952
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	4,00	0,853	0,69	3,555	0,314
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	4,09	0,848	0,04	0,534	0,911
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	4,00	1,087	0,71	2,651	0,449
9. wtajemniczenia małżonków w misteria sakramentów świętych	4,17	0,834	0,24	1,399	0,706
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	4,48	0,593	0,36	1,480	0,687
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	3,87	0,815	0,30	2,156	0,541
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	3,43	1,121	1,46	7,135	0,068
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	4,13	0,869	0,42	4,825	0,185

14. częściej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	4,52	0,730	0,62	7,897	0,048
---	------	-------	------	-------	--------------

Oznaczenia: M – średnia, SD – odchylenie standardowe; dM – różnice między średnimi, H – wynik testu Kruskala-Wallisa, p – poziom istotności. Zacieniowano rubryki zawierające różnice istotne statystycznie między grupami.

Wyniki zaprezentowane w tabeli 5 odnoszą się do odbycia przez respondentów dodatkowej formacji pastoralnej. Analiza wykazała występowanie jedynie jednej istotności statycznej różnicującej pomiędzy porównywanymi grupami prezbiterów. Duszpasterze, którzy odbyli dodatkową formację pastoralną ($M = 4,28 \pm 0,83$), czują się bardziej kompetentni do pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych niż ci, którzy nie odbyli żadnej dodatkowej formacji ($M = 3,58 \pm 1,25$; $p = 0,010$; różnica średnich $-0,70$ punktu).

Tab. 5. Poczucie gotowości do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary a odbycie dodatkowej formacji przez respondentów

Odczuwam gotowość...	Nie		Tak	
	M	SD	M	SD
1. bycia spowiednikiem małżonków	4,39	0,69	4,44	0,80
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	4,58	0,65	4,42	0,85
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	4,56	0,69	4,51	0,63
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	3,83	0,88	3,91	0,97
5. ewangelizowania małżonków	3,94	0,86	4,07	0,86
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	3,83	0,94	4,12	0,88
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	3,94	1,01	4,21	0,97
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	3,58	1,25	4,28	0,83
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	4,22	0,80	4,35	0,72
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	4,44	0,69	4,26	0,82
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	3,92	0,84	4,09	0,97

12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	3,39	1,40	3,65	1,21
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	4,22	0,83	4,26	0,76
14. częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	4,42	0,87	4,40	0,73

Tab. 5. Poczucie gotowości... ciąg dalszy – kolumny: 1, 6–8

Odczuwam gotowość...	<i>dM</i>	Z	p
1. bycia spowiednikiem małżonków	-0,05	-0,646	0,518
2. objaśniania słowa Bożego grupom małżonków i rodziców	0,16	0,801	0,423
3. głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego	0,04	0,545	0,586
4. prowadzenia kierownictwa duchowego małżonków	-0,07	-0,435	0,664
5. ewangelizowania małżonków	-0,13	-0,656	0,512
6. prowadzenia katechezy małżonków i rodziców w parafii	-0,28	-1,340	0,180
7. posługiwania w zrzeczeniach (wspólnotach) rodzin	-0,26	-1,253	0,210
8. pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych	-0,70	-2,567	0,010
9. wtajemniczania małżonków w misteria sakramentów świętych	-0,13	-0,654	0,513
10. podejmowania z parami małżeńskimi rozmów dotyczących wiary	0,19	0,968	0,333
11. podejmowania się posługi stałego spowiednika małżonków	-0,18	-1,064	0,287
12. prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw	-0,26	-0,741	0,458
13. pogłębiania moich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom	-0,03	-0,085	0,932
14. częstej modlitwy w intencji umocnienia wiary małżonków	0,02	0,512	0,609

Oznaczenia: M – średnia, SD – odchylenie standardowe; *dM* – różnice między średnimi, Z – wynik testu Manna-Whitney’a, p – poziom istotności. Zacieniowano rubryki zawierające różnice istotne statystycznie między grupami.

4. Wnioski pastoralne

Z przeprowadzonych badań wynika, że ok. 90% badanych duszpasterzy deklaruje gotowość: głoszenia homilii i kazań dotyczących małżeństwa sakramentalnego, objaśniania słowa Bożego małżonkom i rodzicom oraz posługi małżonkom

w sakramencie spowiedzi. Ponad 80% prezbiterów jest gotowych, aby wtajemniczać małżonków w misteria sakramentów świętych, podejmować z małżonkami rozmowy dotyczące wiary oraz często modlić się w intencji umocnienia wiary małżonków. Ponadto niespełna 80% badanych duszpasterzy deklaruje chęć pogłębiania swoich kompetencji, aby lepiej posługiwać małżonkom. Jednak znacznie mniejszy procent badanych czuje się gotowymi do posługi kierownictwa duchowego małżonków (60,7%) oraz prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw (53,2%).

Zebrane wyniki wskazują, że zasadniczo badani duszpasterze czują się gotowi do towarzyszenia małżonkom w rozwoju wiary. Prezbiterzy w swej opinii mają subiektywne poczucie kompetencji oraz właściwego przygotowania. Zebrane wyniki wskazują jednak, że znaczna część duszpasterzy nie odczuwa gotowości do prowadzenia rekolekcji i dni skupienia dla małżeństw oraz posługi kierownictwa duchowego małżonków. Znamienne jest to, że co dwudziesty duszpasterz (5,1%) ujawnia poczucie braku gotowości do prowadzenia rekolekcji lub dni skupienia dla małżeństw, a niektórzy nie odczuwają gotowości do pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych.

Wykorzystane zmienne niezależne nie różnicują w istotny sposób wyników badań. Nasuwa się jedynie wniosek, że starsi wiekiem prezbiterzy częściej czują się przygotowani do kierownictwa duchowego małżonków. Wynikać to może ze zdobytego przez nich większego doświadczenia w posłudze duszpasterskiej. Ponadto prezbiterzy, którzy odbyli dodatkową formację duszpasterską, czują się lepiej przygotowani do pomocy małżonkom w tworzeniu w rodzinach Kościołów domowych. Wskazuje to, że formacja własna, dodatkowo podjęta przez duszpasterzy, przynosi pozytywny owoc w ich posłudze wobec małżonków.

Z perspektywy pastoralnej zainteresowanie budzi zadeklarowany przez badanych duchownych brak gotowości do prowadzenia rekolekcji i dni skupienia dla małżonków oraz poczucie niekompetencji w posłudze kierownika duchowego małżonków. Duszpasterze, którzy nie czują się gotowi do prowadzenia rekolekcji małżeńskich i posługi kierownictwa duchowego, wymagają pogłębienia formacji przygotowującej do tych form posługi podczas permanentnej formacji kapłańskiej. Mogłaby ona wspierać motywację i rozwój kompetencji wszystkich duszpasterzy, a zwłaszcza tych, którzy niewyraźnie deklarowali gotowość do wymienionych powyżej form posługi. Z przeprowadzonych badań wynika ponadto, że prezbiterzy, którzy podejmują dodatkowe przygotowanie pastoralne, czują się bardziej kompetentni do posługi małżonkom. Duszpasterstwo rodzin, posiadające priorytetowe znaczenie w działalności Kościoła, wymaga zogniskowania stałej formacji duszpasterzy na przygotowaniu do towarzyszenia małżon-

kom i rodzinom³⁵. Przygotowanie seminaryjne oraz stała formacja prezbiterów powinny wychodzić naprzeciw zapotrzebowaniu wielu małżonków związanemu z towarzyszeniem duszpasterskim³⁶. Refleksja teologiczno-pastoralna nad towarzyszeniem małżonkom w badanym obszarze nie może ograniczać się do badania duszpasterzy. Z pewnością w podejmowany namysł wiele wniosłyby badania małżonków – jako tych, którzy są odbiorcami posługi duszpasterskiej.

*

Bibliografia

- Dyk Stanisław. 2016. Rekolekcje rodzin w parafii. W *Duszpasterstwo rodzin w parafii*. Red. Jacek Goleń, Dariusz Lipiec, 77–96. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Franciszek. 2013. Adhortacja apostolska „Evangellii gaudium”. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Franciszek. 2016. Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Franciszek. 2019. Adhortacja apostolska „Christus vivit”. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Goleń Jacek. 2013. Tworzenie wspólnot rodzin. W *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*. Red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, 432–443. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Goleń Jacek. 2018. „The Challenges of Accompanying Families in Light of the Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*”. *Rocznik Teologii Katolickiej* 17 (1): 103–117.
- Goleń Jacek. 2018. Formation in family ministry for seminarians. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 631–641. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Goleń Jacek. 2018. Spiritual Direction for Spouses. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 287–299. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jan Paweł II. 1981. Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. 1998. List apostolski „Dies Domini”. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. 2001. List apostolski „Novo millennio ineunte”. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.

³⁵ Polak. 2018. Ongoing Formation in Family Ministry for Priest, 642.

³⁶ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego. 1995. *Wskazania na temat formacji seminarzystów odnośnie problemów związanych z małżeństwem i rodziną*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 8, 64; Jacek Goleń. 2018. Formation in family ministry for seminarians. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 636. Lublin: Wydawnictwo KUL.

- Kiciński Andrzej. 2018. Catechesis for spouses and parents. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 300–307. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kongregacja Wychowania Katolickiego. 1995. *Wskazania na temat formacji seminarzystów odnośnie problemów związanych z małżeństwem i rodziną*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Polak Mieczysław. 2018. Ongoing Formation in Family Ministry for Priest. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 641–651. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pyżlak Grzegorz. 2016. Rola wspólnot rodzin w parafii. W *Duszpasterstwo rodzin w parafii*. Red. Jacek Goleń, Dariusz Lipiec, 135–152. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Wieczorek Włodzimierz. 2018. The Sacramentality of Marriage. W *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*. Red. Jacek Goleń, Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, 61–73. Lublin: Wydawnictwo KUL.

*

Streszczenie: Duszpasterskie towarzyszenie małżonkom w rozwoju wiary wpisuje się w istotę zbawczej działalności Kościoła skierowanej wobec osób żyjących w sakramencie małżeństwa. Wsparcie małżonków płynące ze strony duszpasterzy jest realizowane przez prezbiterów poprzez ewangelizację, przepowiadanie słowa Bożego, katechezę małżonków i rodziców, posługę sakramentalną i kierownictwo duchowe, w końcu szczególnie poprzez świętość kapłańskiego życia. Przeprowadzone badania wśród duchownych archidiecezji przemyskiej dowiodły potrzebę formacji stałej prezbiterów, wspomagającej duszpasterskie towarzyszenie małżonków i motywującej duchownych do tej posługi.

Słowa kluczowe: towarzyszenie duszpasterskie, rozwój wiary, duszpasterstwo małżeństw, badania duszpasterzy.

Abstract: Willingness of Pastors to Accompany their Spouses in their Faith Development. Pastoral accompaniment of spouses in the development of faith is part of the essence of the Church's salvific activity towards people living in the sacrament of marriage. The pastoral accompaniment of the spouses is realized by the presbyters through evangelization, the preaching of the word of God, the catechesis of the spouses and parents, sacramental ministry and spiritual direction, and finally especially through the holiness of priestly life. The research carried out among the clergy of the Archdiocese of Przemyśl has shown the need for permanent formation of the presbyters to support the pastoral accompaniment of the spouses and motivate the clergy for this ministry.

Keywords: pastoral accompaniment, development of faith, pastoral care of marriages, pastoral research.